

Replikker til kommentarerne

Eriks Schultz

Psykologisk Laboratorium, Københavns Universitet

Det glæder mig meget, at der ud over Jens Mammens udvidede kommentar er seks andre, som har villet forholde sig til min target-artikel; oven i købet med meget seriøst gennearbejdede overvejelser.

Simo Køppe og - ikke mindst - Niels Engelsted påpeger med rette, at target-artiklen og den udvidede kommentar indbyder til en batalje, hvor øvrige kommentatorer kan have svært ved at finde deres rolle. Skal man nøjes med tilråb fra sidelinien, eller skal man hoppe op i ringen og blande sig. Så vidt jeg kan skønne gør alle seks kommentatorer det sidste i nogen grad, men på forskellige måder.

Engelsted ser frem til sidste runde som tilskuer fra sidelinien, hvor jeg nu skal i ringen for sidste gang og blande mig. Skulle jeg forsvare mig reglementeret mod alle de velanbragte stød, som jeg selv har udsat mig for, ender kampen med knockout hvor jeg skal bæres ud. Jeg har derfor i sidste runde defineret spillereglerne således, at man kun kan vinde på points, og læserne udnævnes til sidedommere. Måske har jeg egentlig den opfattelse, at vi slet ikke har en boksekamp i gang, men snarere et spil curling. Der er blevet fejlet grundigt rundt om den sten jeg sendte af sted, og jeg får nu lov til at give min egen opfattelse af, hvor den endte. Der skal dog ikke herske tvivl om, at jeg er dybt beæret over den omsorg, hvormed alle har behandlet den. Først vil jeg ganske kort kvittere min tak til hver enkelt deltager, for dernæst at samle en slutreplik styret af tre temaer.

Jens Mammen, Preben Bertelsen og Jan Tønnes Hansen.

Det har faktisk ikke været mit ærinde, at forsøge at puffe Jens`sten ud af målzonen, men snarere at finde ud af hvor min egen skal ligge. Sådan har Bertelsen og Tønnes Hansen da også ganske gennemført behandlet den. Begge udarbejder et forslag til en matrix, som giver plads til alle fire begreber. Jeg har med stor interesse læst begge forslag, men har brug for mere tid til at fordøje det hele. Det kunne være nærliggende at vurdere, om Bertelsen og Tønnes Hansen havner samme sted, men det overstiger min kapacitet i denne sammenhæng.

I den udvidede kommentar fra Mammen bliver det præciseret, at udvalgskategoriell erkendelse ikke er en forudsætning for menneskelige tilknytninger, men nok sådan, at denne erkendelse altid giver vore tilknytninger en særlig kvalitet. Jeg forstår også nu, at menneskelig udvalgskategoriell erkendelse inkluderer de kulturelle kategorier i genstandene, og ikke kun handler om genstandserkendelse. Jeg tror i øvrigt Mammen har ret i, at mit projekt på visse punkter gerne vil have nogle indsigter fra objektrelationsteoretikerne med, som Mammen er mere distanceret fra. Det ligger givetvis i, at jeg

altid har ment, at virksomhedsteorien tog for let på psykoanalytiske indsigter.

Dorte Berntsen. Tak for en meget vel anbragt belæring om dyrs kapaciteter til kategorierkendelse. De teoretiske problemer, når man sammenligner indsigt hos dyr med menneskers ditto, er store, og det er muligt, at Berntsen har ret i sine korrektive betragtninger, selvom jeg har en kommentar, som senere vil blive behandlet under temaet "fænomenet".

Niels Engelsted. Det er i særlig grad Engelsted, som har inspireret mig til den opfattelse, at psyken først og fremmest løser problemer omkring adskillelse i det økologiske kredsløb. Løsningen ser imidlertid forskellig ud for den oprindelige psyke, pattedyrpsyken generelt og menneskepsyken specielt. Et dyr kan ikke erkende fænomenet "ejendomsret", men hos mennesker bliver det en kulturel kategori, der på en særlig måde indgår i løsningen af vore adskilthedsproblemer. Jeg kan godt se forbrødringen i Engelsteds´ og Mammens´ almenpsykologiske road-show, når et begreb som for eksempel ejendomsret er med til at bestemme det essentielle i begrebet om udvalgskategori, men det voldte mig problemer, før jeg fik kommentarerne. Derfor tak for disse kommentarer, som i øvrigt bærer ansvaret for sportsmetaforen i denne slutreplik.

Simo Køppe. Simos kommentar er interessant fordi den i høj grad handler om, at jeg og ikke mindst Mammen burde have et bedre begrebsfundament for vor batalje. Jeg skal have mere tid til at gennemtænke de indvendinger Køppe fremfører, men kommer sikkert til at berøre dem om lidt under temaet "fænomenet".

Asger Neumann. Neumanns kommentar er meget positiv i den forstand, at den priser min target-artikel for at være konsekvent i den økologiske logik, der ganske rigtigt går ud på at følge interspacelogikken til døren. Derved opstår der imidlertid ifølge Neumann nogle problemer med menneskelige bestræbelser, som ikke kan rummes i denne logik. Det drejer sig dels om tilknytninger, der ikke kan rummes i yngelplejelogikken og dels om menneskelig kreativitet.

Jeg mener ikke Neumann nødvendigvis har ret heri, men det vil blive behandlet under temaerne "yngelpleje" og "kreativitet".

De tre temaer

Jeg vil nu give en kort kommentar til tre temaer i min artikel, som flere kommentatorer har berørt. Det drejer sig om "fænomenet", "yngelplejen" og "det kreative".

Fænomenet. Berntsens kommentar belærer os om, at dyr i ikke ganske ringe grad kan kategoriserende. Eksempelvis kan en grib gribe en sten i klørerne, flyve op i luften med den, slippe den og derved smadre nogle æg (p.65). Derfor må den have kategorisk indsigt i de ydre genstandes egenskaber når den begynder på sit forehavende. Det kan ikke være belønningen fra den symbolerkendte ægmasse, der får den til at starte.

Måske berører Dorte her et begrebsproblem i min artikel; en bekymring om begrebsanvendelsen som også Køppe på sin måde finder lejlighed til at påtale, og som Bertelsen atter på sin måde berører, når han (p.74) diskuterer begrebet konkret-hed i forhold til udvalgskategori.

Jeg kan ærlig talt ikke på kort tid overskue substansen i disse indvendinger, men stiller mig åben for at tænke det nøjere igennem. Jeg vil dog gerne med hjælp fra et af Berntsens eksempler påpege, hvorledes begreberne fungerer i min artikel.

Jeg mener, at symbolerkendelse identificerer den tabte forbindelse i kredsløbet. Symbolerkendelse er derfor en erkendeform, der identificerer relationen mellem organisme og det derude, samtidig med at denne relation identificeres som et fænomen i genstanden derude. Dette synspunkt bruger jeg til to ting. Dels til at afvise den opfattelse, at ungen og moderen opleves som en helhed (p. 24), og dels til at anerkende, at små børn og dyr kan manipulere genstridige genstande, og derfor være i stand til at identificere objekttegenskaber i genstande. Endelig mener jeg, at udvalgskategoriell erkendelse kan forekomme i symbolerkendte relationer (f.eks. p. 19).

Har Berntsen ret i at gribben nødvendigvis må erkende stenen kategorielt? Det er jo ikke "belønningen" i kraft af "stimuleringen" fra ægmassen, som definerer symbolerkendelsen. Hvis gribben i sin artsnatur rummer evnen til at symbolerkende en genstand, der kunne kaldes "mad-i-skaller-der-skal-smaderes-af-tung-ting-der-kan-gribes-med-fødderne" har den en manipulativ kapacitet i sin symbolerkendelse, der, med Engelstedts begreber, kan gøre genstand til objekt, og genstanden vil ifølge mig opleves som et fænomen derude. Gribben kan imidlertid ikke foretage sammenlignende undersøgelser af egne egenskaber og genstandens egenskaber. Hvis et dyr havde kategorierkendelse på denne måde, skulle det være i stand til at manipulere genstande på en artsfremmed, men fysisk mulig, måde. Det kunne for eksempel dreje sig om en grib, der kunne få hul på et fødeemne på den måde, som en odder gør det.

Jeg har ikke kunnet gennemskue, om nogle af Berntsens empiriske eksempler antyder denne mulighed, men under alle omstændigheder vil jeg gerne stå lidt ydmygt omkring de her behandlede begreber og være åben for, at der måske skal andre begreber på banen.

Yngelplejen. Specielt til Jens og Asger føler jeg trang til at præcisere den placering, jeg i target-artiklen giver yngelplejen.

Den kommer i tre tempi. Først bestemmer jeg tilknytninger generelt som symbolerkendelser med positiv valens. Dernæst hævder jeg, at pattedyr skal hjælpes til at løse problemer i disse symbolerkendelser, først direkte af patten, dernæst af barm-hjertighed. Endelig hævder jeg med Engelsted i hånden, at disse yngelplejetilknytninger bliver et kulturelt princip i organiseringen af menneskeliv. Mit argument for det sidste tempo opbygges ved en række eksempler og teorier.

Så vidt jeg forstår Mammen og Neumann finder begge, at jeg nok har ret et pænt stykke ad vejen, men samtidig, at jeg trækker denne yngelplejelogik for langt. Neumann nævner, hvorledes han engang var stærkt knyttet til en bil, og Mammen giver som eksempel på omfanget af menneskelige fascinationer et eksempel med to astronauter, der betragter jorden fra en rumstation i interspace.

Tja; jeg kunne jo påpege hvor let yngelplejesymbolikken melder sig i disse to eksempler; i hvert fald i det danske sprog. Mon ikke Neumann dame fra tid til anden har været jaloux over, at han plejer sådan en åndssvag bil som et lille barn, og de to astronauter, der pludselig må se deres helt fundamentale tilknytning - nemlig selve Jorden - på distancen, har vel heller ikke de store problemer med at kalde den Moder Jord.

Neumann og Mammen har selvfølgelig ret i deres indvendinger, hvis jeg her blot bruger det gamle psykoanalytiske trick med at tolke alting seksuelt; nu blot med den forskel, at det er yngelplejesymbolikken, der er tolkningstricket. Mit argument er kun seriøst, hvis Neumann i nogen grad oplever sin bil som sit barn, og hvis astronauternes oceaniske følelse rent faktisk i nogen grad er den, et barn har over for sin mor. Hvad Neumanns fænomenologiske beskrivelse angår (p. 92), ser det faktisk ud som om jeg kunne have ret. Det bør ikke overses, at jeg betoner den kreative kulturelle mediering af yngelplejens princip som kernen i den menneskelige symbolerkendelse; ikke yngelplejen i sig selv.

Kreativitet. Jeg har desværre ikke i target-artiklen udført mit hovedargument for den økologiske logik, som Neumann priser mig for at være konsekvent i, om end dette betyder, at fænomenet som Høeg-Olesens "længsel efter det ukendte" og kreativ innovation bliver overset. Det har jeg imidlertid gjort i Schultz 1998. Target-artiklen begrundes dog denne økologiske logik ved hjælp af begrebet interspace fra Mammen og Neumann. Thi; hvis det er rigtigt, at psykens funktionalitet er at forbinde brudte forbindelser, så følger heraf at selv udlængsel og kreativitet motiveres af symbolsk hjemlængsel.

Noget tvingende argument herfor findes vist nok ikke, men der er mange gode argumenter, som gør synspunktet interessant.

Jeg har i target-artiklen hævdet, at mennesker får deres adskilthedsproblem løst gennem kulturel formidling. Om kreativitetens forhold til kulturen kan der påpeges i hvert fald to vigtige ting. For det første er det let at se, at menneskelig kreativitet blomstrer særlig meget i perioder, hvor vi har problemer med vor kulturelle iscenesættelse. Det er endvidere således, at menneskelig kreativitet gives ret snævre rammer af kulturen. Flyvemaskinen blev opfundet af flere mennesker uafhængigt af hinanden i årene 1900-1910. Ingen nok så kreativ person kunne have gjort det før, og de kulturelle betingelser i netop disse år sikrede, at en eller anden nok skulle gøre

det i denne periode. Man skal derfor være forsigtig med at betragte kreativitet som en individegenskab. Det er snarere en virksomhed, som udspiller sig i stor kulturel afhængighed.

Noget lignende kan siges om "længsel efter det ukendte", som måske kan ses som en særlig kreativ attitude hos et menneske. Udlængsel kan i høj grad opleves som en jagt på en kulturel iscenesættelse, der er et bedre "hjem" end den tilvante, som man føler sig "fremmed" i. Det falder os naturligt at spørge et stærkt omflakkende menneske: "Tror du nogen sinde, du finder hjem?"

Derfor kan Mammen og Neumann selvfølgelig godt have ret i, at eventyrlyst og kreativitet er selvmotiverende træk ved mennesker, fordi funktionelle betragtninger altid har et problem. Vi kan funktionelt beskrive, hvorfor synssansen udvikle sig, men når den først er der, bliver dette at se til et motiv i sig selv ved siden af det rent funktionelle. På samme måde kan jeg godt have ret i, at kreativitet funktionelt handler om at skabe en bedre tilknytning for mennesker, samtidig med at det også er rigtigt, at kreativiteten under alle omstændigheder kræver udfoldelse, når den er der.